

Verslag van de lezing

GOD-KOSMOS-MENS

door

JOHN VAN SCHAİK

gehouden op zondag 18 december 2011
in hotel Arneville, Middelburg

GOD - KOSMOS - MENS

Men kan in de westerse geschiedenis twee dominante benaderingen van de natuur/schepping onderscheiden. De eerste is die waarin God weliswaar de Schepper is, maar zich niet (meer) actief met Zijn schepping bemoeit. Kernbegrippen in deze benadering zijn: een duale relatie tussen God en mens (Augustinus); de natuur als het 'boek van God' (Middeleeuwen); het deïstische godsbeeld (zeventiende eeuw); God is een klokkenmaker (Verlichting), de schepping functioneert volgens natuurwetten (heden).

De tweede benadering is die van de natuur/schepping als een bezielde organisme of een levend wezen. Deze benadering gaat uit van de drievoudige relatie tussen God, de kosmos en de mens. Reeds Plato noemt de kosmos een tweede God. Van Origenes (185-254) tot aan de Verlichting zegt men in deze traditie dat de kosmos het lichaam van Christus is, zoals het hermetische christendom en de alchemie in de zeventiende eeuw.

In de laatste decennia wint deze tweede opvatting, de schepping als een levend organisme, steeds meer terrein tegenover de mechanistische opvatting. In deze lezing geven wij een kort overzicht van de verschillende theologische en filosofische stromingen die de relaties tussen God – kosmos – mens probeerden te funderen.

John van Schaik studeerde middeleeuwse mystiek en promoveerde op het godsbeeld van de laat-antieke christelijke manicheeërs en de middeleeuwse katharen. Hij is directeur van het Origenes-Instituut en hoofdredacteur van BRES.Magazine voor religie, wetenschap en gnosis. Hij heeft vele boeken op zijn naam staan over het gnostische, mystieke en esoterische christendom, waaronder De katharen. Feit en Fictie (2006) dat helaas niet mee te verkrijgen is.

Inleiding

God-kosmos-mens is geen makkelijk onderwerp en daarom pakt John het schematisch aan. Hij geeft hij aan dat hij daardoor de nuance af en toe over het hoofd ziet. John begon als boerenknecht en ging naar de biologisch dynamische landbouwschool. Daarna heeft hij 15 jaar in de verslavingszorg gewerkt. Hij is later weer gaan studeren. Hij wilde het verstand in de mystieke weg onderzoeken. Conclusie: mystiek zonder verstand kan niet.

Hem werd gevraagd te promoveren (dat heeft 10 jaar geduurd) over *laat-antieke christelijke manicheeërs en de middeleeuwse katharen*. Hij onderzocht of het dualisme van de katharen overeenkomt met de christelijke manicheeërs. Dat is niet het geval, want ze hanteren een heel ander godsbeeld.

Hij heeft een organisatie opgericht met Ronald van Vliet, met als doelstelling het esoterische en exoterische christendom op elkaar te betrekken. Esoterisch wordt gezien als het ware christendom, het kerkelijke exoterische christendom als het ketterse. Dat is niet het geval. Zijn missie is om deze twee op elkaar te betrekken.

Natuurfilosofen

John heeft een paar mensen opgesomd op het bord die nagedacht hebben over esoterie. De oude Griekse natuurfilosofen zijn mensen die hebben nagedacht over de relatie god-kosmos-mens, dit zijn natuurfilosofen.

Empedokles (492-432 v Chr.) heeft het uitgangspunt bedacht van de zich herhalende kosmosen. Er is een kosmos, die vergaat etc. Vergelijkbaar met de kalpas, een nieuwe eon, wereldtijdperk of kosmos. Dit is de sfeer van de vaste sterren tot de klei op de aarde in de Griekse traditie. De christenen zeggen hemelen en aarde.

Empedokles zegt: in den beginnen is er de oerchaos, de stof waarmee geschapen gaat worden. Die oerchaos moet geordend gaan worden. Ordening is in het Grieks kosmos. Dit gebeurt onder leiding van Aphrodite, de hemelse liefde. Die gaat de oerchaos ordenen, als aarde, water, lucht en vuur.

Nikos is haat, dat brengt de ordening tot chaos. Dat is de tegenkracht en zij zijn dan ook elkaars tegenkrachten. Hij is de vernietiger die de zaak oplost. Anders is er geen beweging.

Een andere variant van de Griekse natuurfilosofen, Herakleitos, die zegt dat het de logos is dat ordent (het woord). Dit staat ook in de bijbel. Het christendom had een grote relatie met de Grieken. Jezus was een Jood onder Hellenistische overheersing. Johannes gebruikt het woord logos.

God is in de schepping

De Stoa (4^e eeuw v Chr.); stoïcijns is het in jezelf vinden van een mystieke houding zodat je een gelijkmoedige houding hebt, wat er ook gebeurt. Dit voegt zich naar de wetten van de kosmos, werkt mee met de wetten. Op die wijze voeg je jezelf naar het lot, en houdt rekening met de verschijnselen van de vragen. Zoals luisteren naar de bomen; wat vraagt de boom.

De Griekse natuurfilosofen doen dit omdat zij beleven en waarnemen dat God in zijn schepping aanwezig is. Zijn boom is niet een ding, daar zit God in, is een deel van God. De ledematen of de voeten van God. Als je wat aan de schepping doet, dan doe je iets aan God.

Schaduw

Daar komt verandering in bij Plato (350 v Chr.).

Plato formuleert voor het eerst dat hij die vanzelfsprekende beleving van de werkelijkheid - dat God overal in is - niet meer waarneemt in de mythe van de God.

Plato beschrijft dat wij op onze stoelen vastgebonden zitten en kijken naar iemand, maar dat daarachter zich een poppenspel afspeelt met een vuur. Dat waar we naar kijken is de schaduw van wat zich afspeelt. Een schaduw gaat naar het licht en ontdekt dat wat zich afspeelt een schaduw is van de werkelijkheid.

Dat noemt men een breuk in de beleving van de werkelijkheid. Dat is een nieuwe formulering van de manier hoe het wordt beleefd. Er ontstaat een scheiding tussen God en de mens. De werkelijkheid in het licht is anders dan de schaduw.

Na Plato beschrijft Aristoteles ook dat je de geestelijke wereld niet langer waar kan nemen.

De beleving van het Goddelijke in de schepping gaat echter nog lang door want Plinius 23-79 AD schrijft hier nog steeds over. De kosmos wordt door hem beschouwd als een onmetelijke godheid, heilig, eeuwig en oneindig, tegelijk het werk van de natuur en de natuur zelf.

De kosmos is een godheid. In dezelfde tijd ontstaat het christendom.

Een van de christelijke stromingen die er uit ontstaat is het Manicheïsme. Mani heeft een eigen christelijke variant gesticht van 300 – 1400 vanaf de kust van China tot in Algerije. Het is heel vreemd dat zo'n wereldkerk uit de geschiedenis is verdwenen. Augustinus was hierbij aangesloten voordat hij katholiek werd.

Natuur

Volgens Mani heb je goed en kwaad, licht en duisternis. De goede God en chaos (duisternis).

Deze verkeren volgens hem in een soort strijd. Die twee machten komen zover dat ze de fysieke wereld scheppen en het lichaam van de mens. Je hebt duisternis en licht (een deel van God). In alles zit een menging van beide.

Augustinus vraagt aan een manicheeër hoe zij dit kunnen waarnemen. Zij zien de lichtkrachten aan de kleur, smaak en geur. In de wortel zit het minste deel van God, maar hoe verder het groeit, hoe meer Goddelijke kracht erin zit. Dit is waarneming, geen filosofische gedachte. Augustinus maakt hier een grap over door aan te geven dat bloed dezelfde kleur heeft als het rood van een roos. De manicheeërs zijn namelijk vegetariër. Een boer doet zijn beklag bij het omschaffelen van onkruid omdat daarmee een deel van God wordt gekruisigd of gekwetst. Wij zijn dan dus ook bezig Christus te kruisigen.

Een goed voorbeeld is te zien in de film 'Seven years' in Tibet wil de Dalai Lama een bioscoop en die wordt gebouwd. Het werk wordt echter gestaakt omdat er wormen in de grond zitten. De wormen worden verplaatst naar andere grond. Die manicheeërs zien die goddelijke krachten in de schepping.

Innerlijk

Augustinus kan daar niet langer meer mee uit de voeten. Hij zegt dat God niet in de schepping is, maar in het hart. Hij beschrijft dit in zijn boek "de Belijdenissen". Hij neemt het niet meer buiten zich waar, volgens hem is het innerlijk God.

Dat is een reusachtige stap in bewustzijn van de mensen. Niet langer God in de natuur maar in de mens zelf.

Kosmos

De Hermetische leer is een Grieks-filosofische stroming – boek corpus Hermeticum (de werken van Hermes), Asclepius is een leerling van de 2^e tot 4^e eeuw. Het bestaat uit 14 hoofdstukken waarin staat dat God er is, God zijn kosmos schiep als zijn zoon, het lichaam van God is de logos. Je hebt God en Logos als eerstgeborene. De Logos is dus de kosmos en de Kosmos op haar beurt brengt de mens voort als microkosmos. De mens is de kleinzoon van God. De kosmos is de zoon (het lichaam) van God.

Dat betekent dat een deel van God in de schepping zit. Door het manipuleren van materiële dingen (kruiden en edelstenen) kan je God manipuleren. Als God daarin zit, doe je iets aan God. Dat heet magie.

Panentheïsme

De Hermetici passen die techniek (evenals de Egyptische wereld) toe in de godenbeelden, want daarin is God aanwezig. Daar is Augustinus tegen, God is daar onafhankelijk van volgens hem en wij zijn daar niet toe in staat. God is in ons hart maar veel te groot om zich in de schepping te bevinden, hij staat erboven. Hij trekt de lijn die begonnen is door Plato door. God is niet actief in de schepping, hij neemt het niet waar. God is te groot voor zijn schepping, tegelijkertijd is God voor een deel in zijn schepping aanwezig, dit heet Panentheïsme, dit wil zeggen God is zijn schepping maar tegelijkertijd ook valt hij er niet mee samen (dit laatste is theïsme). Het zegt dat God beide is en dat is voor ons verstand heel moeilijk. Dat wil het een of het ander.

Een natuurfilosoof vindt ook dat God groter is dan zijn schepping (transcendent) maar tegelijkertijd is God in de mens (immanent).

Augustinus verwisselt Pantheïsme met Panentheïsme. In de christelijke geschiedenis blijft deze verwarring voortduren, God is buiten en in zijn schepping. Augustinus legt het accent op God is in mijn hart (immanent). Psychologisch gaat hij zijn hoger zelf waarnemen, zijn innerlijke bewustzijn gaat waarnemen. Dit kan door je terug te trekken uit de waarneming door meditatie. Hierdoor ben je niet meer gebonden aan allerlei kosmische invloeden. Dat beschrijft hij in de Confessionus, een stap naar zelfbewustzijn.

Kosmos is de zoon van God

Augustinus verwijt de manicheeërs dat ze zondig zijn en daar niets aan kunnen doen. Wij zijn zelf verantwoordelijk voor het kwaad en niet de kosmos. Een manicheeër vraagt waar het kwaad vandaan komt, volgens Augustinus komt dat van de erfzonde. Augustinus legt het kwaad bij de mens. De leer van de erfzonde is een reactie op het manicheïsme.

De gedachte dat de kosmos de zoon van God is vind je in het vroege christendom heel veel terug. De zoon van God is in zijn schepping en ieder blaadje en brood etc. is een deel van God. In de katholieke eucharistieviering komt het terug als dit is mijn lichaam en dit is mijn bloed. Christus is de zoon van God, die kosmos is. De aarde is het lichaam van Christus. Als je wijn drinkt en brood drinkt, dan eet je van het lichaam van Christus. Paulus zegt dat ook in zijn brieven.

Middeleeuwen

Na Augustinus beginnen de Germaanse volksverhuizingen, de middeleeuwen. Thomas van Aquino 1224-1274 formuleert de idee van de Tabula rasa, de ziel is een onbeschreven blad (Aristoteles). Bij de geboorte verbindt de ziel zich met het lichaam. De pre-existentie van de ziel wordt door Thomas van Aquino afgewezen. Als de ziel geboren wordt in het lichaam is hij onbeschreven. Dit is nieuw. Tot dan toe was het zo dat de ziel vol was met goddelijke ideeën. Dit is in de gedachte van Plato. Thomas van Aquino baseert zich op Aristoteles. De ziel heeft geen kennis à priori. We kunnen kennis verwerven door de zintuigen. Dat is empirische kennis, geen geestelijk kennis. Kennis van God kunnen we uiteindelijk niet hebben, tenzij we mysticus worden. Nu kunnen we onze kennis uit de waarneming halen. De waarneming wordt zintuiglijk gedaan. De ingewijden deden dit met andere ogen. Tegelijkertijd beschrijft Hildegard von Bingen haar visioenen waarin zij aangeeft dat de armen van christus de hele kosmos omvatten. Thomas van Aquino beschrijft in dezelfde tijd heel wat anders.

God is buiten de kosmos

We hebben een belangrijke breuk in de gedachte dat God in zijn kosmos is bij Plato, de 2e is Augustinus en de 3e belangrijke stap in het niet kunnen beleven van God is zijn kosmos is Thomas van Aquino met zijn Tabula rasa.

In Florence vindt in 1438 iets moois plaats tussen de kerk van Rome en de Byzantijnse kerk. Eén van de geleerden heeft het Corpus Hermeticus voor de Paus bij zich, maar het gaat door omstandigheden naar De Medici. Virgino moet het gaan vertalen vanuit het Grieks naar het Latijn. Er gaat een wereld open naar het westen. Het is een revolutie. Door Thomas van Aquino zijn we ons gaan richten op de zintuigwaarneming. Daarin vinden wij God niet. In het Corpus Hermeticus staat dat God de Kosmos is en verbinden wij het weer met de waarneming. Er ontstaat een nieuwe traditie, het christelijk hermetisme. Daaruit ontstaat het alchemisme. Het maken van goud etc. als metaforen van de werkzaamheid van christus in zijn schepping, het 5^e element. Alchemisten zijn hele serieuze lieden. Daar zoekt men naar de werkzaamheid van Christus in zijn schepping. God – kosmos – mens. Alchemie, kosmos als levend wezen helemaal tot leven, om de werkzaamheid van Christus weer te vinden.

God is boven de schepping

R. Descartes (een bozerik in deze context) is een van de eersten in de 17^e eeuw, die nou juist die voorstelling dat de kosmos een levend organisme is, de zoon van God, afwijst. Hij stelt de kosmos als uurwerk voor en God als de klokkenmaker. God heeft zijn schepping ooit gemaakt als klok, die is opgewonden en alle radertjes van de schepping lopen vanzelf. Daar is God niet bij nodig, het heeft zijn eigen wetmatigheden. Hierbij komt de natuur weer kijken.

God werkt niet meer actueel in zijn schepping, de schepping is wel van God maar staat daarboven. De manier waarop het uurwerk loopt gaan we onderzoeken. De wetten zijn van God, maar hebben een eigen dynamiek. Dit is het Deïstische godsbeeld. Het godsbeeld dat wat God geschapen heeft en zich daar niet meer mee bemoeit. Dit Godsbeeld hebben wij nog steeds, een man met een baard die boven ons staat.

Newton

Ondertussen gaat het alchemistische godsbeeld nog gewoon door. Er ontstaat in de 17^e en 18^e eeuw een strijd tussen deïsme en panentheïsme (god is in zijn schepping). Isaac Newton zit in de voorhoede van de panentheïsten. Hij was een alchemist, zijn wet van de zwaartekracht ziet hij als een werking van God. Hij zegt: ik beschrijf een wet hoe lichamen elkaar aftrekken en afstoten, maar dat is maar een van de mogelijkheden. Een andere mogelijkheid is een elektriciteit. Nog een andere is de etherkracht (5^e element) en licht. De mogelijkheid van aantrekken en afstoten is licht. Licht is geest. En geest neemt licht als drager en licht verbindt zich met materiele objecten, is licht bemiddelaar. De mechanistische mathematische Newton heeft men eruit geknipt. Als alchemist is hij weggemoffeld. Dit is gebeurd als het materialisme opkomt, de mens is een aap.

Materialisme

In het midden van de 19^e eeuw verklaart men alles vanuit de materie. De zaak is dus nu helemaal omgedraaid ten opzichte van de Grieken.

Dit waren de geknevelde mensen die helemaal in het hoofd zitten. Zij hebben de doodsteek gegeven vanuit het christendom. Alles van de zoon van God waren wonderen. Zij hadden hele andere benaderingen. Sindsdien voert het materialisme hoogtij. God is niet in zijn schepping aanwezig en we kunnen het zelf manipuleren.

Als voorbeeld: in Japan lozen we nucleair afval in het lichaam van Christus.

Door de antroposofie is dit weer gekeerd. Rudolf Steiner zegt dat we de lichtkrachten in de natuur kunnen stimuleren. Hij gelooft wel in de natuur als verlengstuk van God.

Vragen:

Kunt u wat meer informatie geven over Constantijn Huygens (1596 – 1687)

Zijn hoofdstuk zou 'Een hoofdstuk esoterie in de gouden eeuw' kunnen heten.

In onze geschiedenis is er veel weggemoffeld. Willem van Oranje was een mysticus, met zijn vrijheidsstreven. Ook Dirck Coornhert was zo'n mysticus.

Constantijn Huygen's Hofwijck was zijn grote buitenplaats, een lusthof. Dit was ingericht volgens alchemistische principes. In zijn beroemdste gedicht over die tuin beschrijft hij dat hij zijn buitenplaats wil afbeelden volgens de macrokosmos. Hij kan door die tuin lopen en beleven dat God in zijn tuin aanwezig is. Als een microkosmos afspiegeling van de macrokosmos. Hij beschrijft dat God's handmeid vrouwe natura is. De schepper is vrouwe natura, niet God. Dus niet de logos als schepper, maar vrouwe natura. Dit komt uit Spreuken hoofdstuk 8. Ik Sophia was er van voor de schepping, ik ben een uitvoerster van zijn werken, was zijn eerstgeborene. Dus God is de voorwaarde, de uitvoerder is echter Sophia. Dit wordt later verbonden aan logos, antroposofie etc.

Dit is terug te vinden op de site www.dbnl.org voor alle literatuur vanaf de 12^e eeuw.

Constantijn Huygens was bevriend met zijn achterburen, de winterkoning (Frederik de 5^e van der Pals, getrouwd met Elizabeth Stuart). Zij waren het centrum van de Rozenkruisbeweging van de 17^e eeuw. Graafschap de Pals was een van de keurvorstendommen en ze hadden kans Keizer te worden. Dan moest je eerst koning van Bohemen worden. In de winter van 1620 waren zij koning van Bohemen. De Habsburger waren ertegen en sloegen dit neer. Zij waren winterkoning- en koningin. Zij vluchtten naar Den Haag in het huis van Oldebarneveld (wiens hoofd was afgehakt) in de Hofwijck.

Ook hier zijn we om de tuin geleid door de geschiedenis.
Christiaan Huygens (zoon van Constantijn) correspondeerde uitgebreid met Isaac Newton, allemaal alchemisten.

Amos Comedius was een Rozenkruizer in de 17^e eeuw. Hij schrijft ook een werk over het licht, Lucius. Zijn opdracht is aan de royal society (natuurwetenschappelijk organisatie van de wereld) gesticht door alchemisten (rozenkruizers). Hij was een mede oprichter. Het correspondeerde allemaal met elkaar. Het was de lichtleer die Newton ook heeft gemaakt.

Rembrandt schilderde een portret van Comedius. Zij spraken over het licht. Licht is een van de dragers van de geest. Als je zo naar de werken van Rembrandt kijkt dan zie je dat hij het licht probeert te schilderen.

Vraag

John, waar sta jij in al deze geleerdheden?

Antwoord

Waar zijn de grenzen wat ik vertel? John heeft een grote moestuin en vindt dat hij over dit soort zaken niet kan vertellen zonder die moestuin. Het wonder van een zaadje spinazie en hoe dat uiteindelijk op je bord terecht komt. Hij vindt het belangrijk dat zijn kinderen dat wonder ervaren. Hij teelt biologisch dynamisch en werkt met bepaalde preparaten om bepaalde invloeden van de planeten te bevorderen. Als hij dat over zijn land sproeit, dan voelt hij zich bemiddelaar tussen de krachten van de kosmos en ziet zichzelf als priester (magiër).

Hij wil graag dat zijn kinderen bidden voor het eten, zodat zij er bij stilstaan dat het eten geschonken is. Eigenlijk is het mediteren.

Dat is het element van de islam, zodat je het geloof in de praktijk van alle dag wordt uitgevoerd. Als hij een wat langere cursus geeft laat hij 2 doelstellingen zien.

Het verschil tussen gnosis en gnostiek. Aan het eind van de cursus eet je biologisch. Esoterisch is dat wat je in de praktijk brengt. Mystici zijn mensen die laten zien wat je ervan maakt in de praktijk van alledag.

Vraag

Het laatste wat u vertelt is beleving. Zeker het begin over Aphrodite en Hildegard von Bingen. Zij heeft ideeën opgeschreven, maar hoe zit het met ervaringen.
Wat gaat eraan vooraf?

Antwoord

Teveel feiten en te weinig beleving. John benadrukt dat al die denkmodellen van die mensen gebaseerd zijn op waarnemingen. Mensen zien het goddelijke in de schepping, dat is waarnemen. Als je dat meditatief doet, dan neem je het goddelijke in de natuur waar. Je hebt dan een beleving van "God is hier", dan ga je de natuur holistisch waarnemen. Dat zit door al deze mensen heen. Ieder ding dat door mensen gedacht wordt is eerst waarneming. Er zijn geen abstracte denkmodellen. Er gaat eerst waarneming en beleving vooraf.

Door de korte tijd voor deze lezing heeft hij een keuze gemaakt, dat dit hele verhaal een theologie van de natuur gaat krijgen. Er is wel een theologie van God, maar de kerken hebben nooit de plek van de schepping meegenomen.

Zelf heeft hij de keuze gemaakt dat hij de taal leert spreken van de mensen. Hij gaat promoveren en gaat met academische begrippen het verhaal vertellen.

Vraag

Gaan we weer terug naar de oude waarden? God is overal?

Antwoord

Maatschappelijke vernieuwingen laten zien dat de schepping er wel degelijk toe doet. De kerken zullen weer gaan vollopen, er vindt vernieuwing vanuit de mensen zelf plaats. Door de kritische massa zal een omslag komen.

Vraag

Het gaat toch ook om de verwondering. Als je je verwondert is het een begin.

Antwoord

Dat klopt inderdaad.

Vraag

Hoe plaats u de ontdekking van de hixdeeltjes?

Antwoord

Het was al ontdekt door Newton. Hoe kan het dat objecten vertragen. Er zit een vertragingssubstantie tussen aantrekken en afstoten, dat noemt hij ether. Wij laten daarmee zien dat er tussen objecten energiën zitten die we niet kunnen zien, maar die er wel zijn. In de natuurwetenschappen zijn we bezig om te laten zien dat niet alles materie is, maar dat ertussen materie geest zit en dat materie geest is en geest materie.

Maarten sluit af en bedankt John voor de waardevolle gedachten.

Empedokles	492 – 432*
Plinius	23-79 AD*
C. Huygens	1596-1687*
R. Descartes	1596-1650
Augustinus	354-430
Thomas van Aquino	1224-1274
Isaac Newton	1642-1727*

Voor informatie over de lezingen en het cursusprogramma van **Spiritueel Spectrum Zeeland** surf naar www.spiritueelspectrum.nl